

Árni Árnason - Kristján Jónsson og landsyfirdómurinn (1912)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Bókasafns Kópavogs.

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

Kristján Jónsson

og

landsyfirdómurinn

Útgefandi:

Árni Árnason

frá Höfðahólum

Reykjavík

Isafoldarprentsmiðja — 1912

Kristján Jónsson

og

landsyfirdómurinn

Útgefandi:

Árni Árnason

frá Höfðahólum

Reykjavík

Isafoldarprentsmiðja — 1912

Kristján Jónsson sem dómari.

Mönnum mun nú alment vera farið að skiljast það, að ekki muni það allskostar litlu máli skifta, hvernig dómstólar landsins séu skipaðir. Einkum á þetta þó við um yfirdóminn. Til þess ber það einkum, að yfirdómurinn er í flestum íslenskum málum æðsti dómstóllinn, því að fæstir eru svo efnum búnir, að þeir sjái sér fært að skjóta málum sínum til hæstaréttar. Slík málskot taka tíma, fyrirhöfn og peninga. Auk þess er það í rauninni leiðinlegt að þurfa að leita réttvísinnar út úr landinu. Af þessum rökum er það ljóst, að landsmenn skiftir meira máli um yfirdóminn hér en menn gerir í öðrum löndum um samskonar dómstól.

Sérstaklega hafa heyrst margar raddir í þá átt, að yfirdómendurnir ættu alls ekki að vasast í almenningsmálum, að hvorki ættu þeir að sitja á þingi né skifta sér af stjórn-
málum. Ekki ættu þeir heldur að eiga sæti í bæjarstjórn, eða bankastjórn, o. s. frv. Nú á tímum virðast báðir stjórnsmálaflokkar vera sammála um þetta.

Ráðherrann, sem nú er, hefir lengi verið dómari í yfirdómi landsins, nálægt aldarfjórðung, síðast háyfirdómari síðan sumarið 1908. Hann hefir því miður vasast í ýmsu fleira en dómarastörfunum, enda er lítið að starfa við yfirdóminn, og því tími til að dýrka *annarlega guði*. Pólitísk starfsemi Kristjáns Jónssonar er kunn frá árunum 1896—1903. Þá var hann átrúnaðargoð Valtýva og Framsóknarflokksins. Þá gerðist hann spámaður mikill. Eitt goðasvar Kristjáns Jónssonar frá þeim árum er það, að búseta Íslandsráðherra annars staðar en Khöfn við hlið konungs væri stjórnarfarslegur ómöguleiki. Allir vita nú, hversu þetta hefir ræzt. Kristján Jónsson er nú sjálfur að reyna haldgæði spádóms þessa.

Ekki skorti Kristján Jónsson yfirlæti á þessum árum. Hann gaf sjálfum sér vottorð um *iðni* sína og *framfarir*. 30 ára tíma kvaðst Kristján Jónsson hafa lagt stund á *lög þessa lands og stjórnarsögu*.¹ Ávöxtur allra þessara vísindaiðkana var þessi einn, sem birtist í Andvara 1903 og hét í »Í ríkisráði«. Nú þykir þessi sá vitlaus með afbrigðum, en þá þótti hann góður öllum, nema Landvarnarmönnum. Þann vitnisburð gaf Kristján Jónsson sjálfum sér á þingi

¹) En þó er það sögn sumra manna, sem standa honum allra næst, að aldrei lesi hann nokkrar lagabækur, og verður þetta því víst svo að skilja sem öll sé honum spekt þessi meðfædd.

1901, að einnig hefði hann kynt sér *stjórn-mál Dana og sögu um 30 ára skeið*. Af þeim rannsóknum sínum dró hann þá ályktun, að aldrei myndu vinstrimenn leyfa, að Íslandsráðherra yrði búsettur hér heima.

Fátt liggur annað eftir Kristján frá þessum árum en vottorðsgjafir þessar um fræðimensku hans sjálfs og svo spádómarnir, sem vér nefndum áðan. Það, sem annars, hefir haldið nafni hans á lofti, er þrent: *Ritdeila hans við Finn prófessor Jónsson, framferði hans í dómarastöðunni og vandræði þau, sem hann rataði í vegna bankastjórastöðu sinnar*.

Ritdeila þeirra Finns var út af stjórnsmálum. Báðir eru mennirnir spámannlega vaxnir, því að Finnur er líka kunnur fyrir spádóma sína um íslensk stjórnsmál. En hér skal ekki út í þá sálma farið. Ritháttur Kristjáns og framferði í þeirri deilu þótti sumum ekki sem *dómaralegastur*. Í grein með einkunnarorðunum: »*Bósi geltu, Bósi minn*« birtist bæði *ritsnild* yfirdómarans Kristjáns Jónssonar, *stilling* og *vit*.

Vitið birtist í röksemdaleiðslunni. Aðal-gagn Kr. J. gegn Finni var það, að Finnur hefði verið strákhnokki hér á Reykjavíkurgötum, meðan hann sjálfur, núverandi há-göfgin, var nær því fulltíða maður, með öðrum orðum: Finnur hefði verið »busi« í r. bekk, þegar sjálfur dómariinn var stúdent eða ef til vill orðinn sýslumaður í Gullbringu-

sýslu. *Stilling* og *þriðmenska* dómaraans birtist í því fyrst og fremst, að hann líkti Finni við, eða kallaði, glefsinn hund. Einnig gaf Kr. J. sér einn af hinum alkunnu fræðimensku-vitnisburðum í þessari nafntoguðu dómara-grein. 30 ára stjórn mála og laganámið bar þar aftur á góma hjá honum. Síðan eru nú liðin 10 ár. Geta menn af þessu ráðið um vizku mannsins nú, ef hann hefir alt af haldið áfram námi sínu síðan jafn ósleitulega sem hann kvaðst hafa gert það þangað til. Þykjast og margir hafa séð þess merki síðan hann settist í ráðherrasætið, að ekki muni mannvitið breyta hann. Að minsta kosti hefir blaðið »Ingólfrur ekki kvartað.

Finnur svaraði greininni: »Bósi geltu« o. s. frv. fáu einu. En þá sneri nú dómarrinn heldur en ekki á hann, hefndi sín heldur en ekki grimmilega. Hann skrifaði Finni privat-skammabréf og *borgaði ekki undir* það. Þetta kostaði Finn 32 *aura*, því að hann leysti bréfið út af pósthúsinu í Kaupmannahöfn. Nú þóttist Kr. J. heldur en ekki hafa náð sér niðri á Finni. Þess þarf ekki að geta, að Finnur muni líka hafa hegðað sér fruntalega í ati þeirra Kristjáns og að Finnur muni líka hafa skemt dómaramannorðið, það sem *hæstiréttur hafði þá eftirskilið af því*. En eftir því sem ráða má af framferði Kr. J. — bréfinu sem minst var á — þá virðist Kr. J. hafa metið sig,

æru sína sem manns og dómara, á — 32
aura. Það var sú fjárhæð, sem Finnur varð
útlagur um fyrir mannskemdir á Kristjáni,
og Kristján ákvað sjálfur upphæðina.

Þess má ennfremur geta, að ef Finnur
hefði höfðað mál gegn Kr. J. fyrir illmæl-
in, sem Kr. J. lét frá sér fara, þá mundi
dómarinn Kr. J. vafalaust hafa orðið að
sæta fangelsi eða afarháum sektum fyrir þau,
ef það mál hefði komið til hæstaréttar. En
Finnur kvað í raun rétttri vera maður góð-
samur og drenglyndur, og neytti því ekki
meiðyrðalöggjafarinnar, enda mun hann hafa
kent í brjósti um Kristján, því að kunn-
ingsskapur hæstaréttar og Kristjáns var svo
lagður um þessar mundir, að Kristján mátti
ekki við því, að vera dæmdur þar til hárra
sekta eða fangelsisvistar fyrir illmæli. Og
líklega hefir Finnur blátt áfram af hlífð við
landið látið málið liggja, svo að það þyrfti
ekki að komast út fyrir pollinn, eins og
það *var*, hvernig yfirdómur landsins væri
skipaður. Hæstiréttur hafði nýlega fengið
nokkur sýnishorn af því, og þau ekki sem
allra álitlegust. Sjá hér síðar.

Hér verður nokkru nánar getið *embættis-
færslu* Kristjáns.

Hann gerðist snemma sýslumaður í Gull-
bringu- og Kjósarsýslu. Það er bezt fyrir
menn að spyrja hina eldri hreppstjóra þar
að framferðum Kr. J. í því embætti. Rétt-
arbækurnar sumar úr Gullbringu- og Kjós-

arsýslu — þær sem ekki eru *glataðar* — eru að visu til á safni hér, en ekki kvað vera leyft, að hafa slíkar bækur í flimtingum. Amtmaður var Kr. J. settur um 2 ár. Guðjón Guðlaugsson, þingmaður Stranda-
manna, gaf einum settum amtmanni þann vitnisburð í þingræðu 1901 — en sú ræða var svarræða til Kr. J., því að þar sló í pátaldir með þeim á þinginu — að hann hefði bakað sinni sýslu (Strandasýslu) stórtjón með trassaskap sínum, og sama væri að segja um fleiri sýslufélög. Þetta má lesa í alþingistiðindum 1901.

Þegar Kr. J. gerðist yfirdómari (1886), var hann maður á bezta aldri, 34 ára (f. 1852). Yfirdómendur hafa létt verk að leysa af hendi. Þar eru nú dæmd svo sem 50 mál á ári, eða að meðaltali eitt mál á viku. Meðan Kr. J. var 2. meðdómandi í yfir-
rétti, átti hann að snúa dómsgjörðum í sakamálum, sem fara skyldu til hæstaréttar, af íslenzku á dönsku. Slík mál eru mjög fá, svo sem eitt á ári og stundum ekki einu sinni svo mörg. Flest eru þau og umfangslítill. Svo sem 2—3 daga verk að snara dómsgerðunum á dönsku. En það skiftir mjög miklu, að þetta verk sé samvirkusamlega af hendi leyst. Sakamálum skal flýta svo sem kostur er á. Sökunautur situr ef til vill í varðhaldi, og allur dráttur á málinu lengir líka varðhaldsvistina. Málin verða ekki dæmd í hæstarétti, nema

Þýðing á dómsgjörðunum sé til. Dráttur á henni dregur því málið. Hann getur því valdið því líka, að sökunautur verði að sitja þann tíma í varðhaldi, sem þýðingin dregst. Vanræksla í því efni er því engu ábyrgðarminni en hverjar aðrar misfellur í dómstörfum, og sú vanræksla hlýtur alla jafna að vera ásetningssynd, en ekki gáleysis. Yfirdómari getur ekki afsakað sig með því, að hann viti ekki af skyldu sinni í þessa átt. Ef hann er sjálfur ófær til að inna verkið af hendi, t. d. vegna sjúkdóms eða hann er illa fyrir kallaður á einhvern hátt, þá verður hann að sjá um, að aðrir geri það.

En hvernig rækti Kristján Jónsson þessa embættisskyldu?

Það er best að láta hæstarétt segja frá því.

Honum farast svo orð um það efni:

Hæstaréttardómur 6. nóv. 1899:

»Yfirdómari Kristján Jónsson, sem hefir haft málsskjölin hjá sér til þýðingar að samtöldu hér um bil 8 mánuði, á fyrir þenna ótilhlýðilega drátt á málinu að greiða sekt samkvæmt tilskipun 3. júní 1796, 35. gr., 50 krónur, til fátækra sjóðs Reykjavíkur«. (Dómasafn landsyfirdómsins VI. bindi, bls. 114).

Hæstaréttardómur 11. marz 1901:

»Yfirdómari Kristján Jónsson, sem hefir haft málsskjölin hjá sér til þýðingar meira en

5 mánuði, á fyrir þenna ótilhlýðilega drátt á málinu að greiða sekt samkvæmt tilskipun 3. júní 1796, 35. gr., 50 krónur, til fátækra-sjóðs Reykjavíkur«. (Dómasafn landsyfirdómsins VI. bindi, bls. 401).

Hæstaréttardómur 18. júní 1901:

»Yfirdómari Kristján Jónsson, sem hefir haft málsskjölin hjá sér til þýðingar nærfelt **10 mánuði**, á fyrir þenna ótilhlýðilega drátt á málinu að greiða sekt samkvæmt tilskipun 3. júní 1796, 35. gr., 80 krónur, til fátækra-sjóðs Reykjavíkur«. (Dómasafn landsyfirdómsins VI. bindi, bls. 405).

Dómar þessir eru líka prentaðir í Hæstaréttartíðindum Dana, svo að þeir megi einnig sjá, hversu virðulegan dómstjóra og ráðherra við höfum.

Dómar þessir eru minnisvarði yfir Kristján Jónsson, er standa mun »úbrotgjarn í bragartúni«. Hann hefði ef til vill kosið sér minnisvarða á nokkuð annan hátt. Og víst er um það, að landsmenn hefðu kosið yfirdóminum annan minnisvarða. Öllum ætti að vera það ljóst, hver hnekkir það muni vera álitni manna á réttarástandinu í landinu, að slíkt skuli geta komið fyrir um einn dómarann í yfirdómi landsins.

Á þremur árum (1899—1901) fær Kr. J. sekt í þrem sakamálum af 4—5, sem fara til hæstaréttar. Hann heldur hjá sér skjölunum til

þýðingar 5, 8 og 10 mánuði. Voru þó að minsta kosti tvö þessara mála umfangslítill. Ekki er kunnugt, að vanheilsa bagaði.

Í öðrum síðuðum löndum mundi almenningsálitið hafa tekið mjög hart á jafn-stórfeldum yfirsjónum af yfirdómara. Dómari, sem var orðinn sekur um slíkt, mundi ekki hafa átt nokkra von til að komast herra í mannfélaginu, ef hann hefði þá einu sinni fengið að halda embætti.

En hvað skeður á Íslandi?

Ekkert annað en það, að sami Kristján Jónsson, sem hæstiréttur hafði þridæmt til hegningar fyrir embættisafbrot, er umsvifalaust gerður að forstjóra þess dóms, er hann hafði áður valdið hinum mestu álitsspjöllum með afbrotum sínum. Dómstjóraembættið er ekki einu sinni auglýst. Svo sjálfsagt þykir þáverandi ráðherra, Hannesi Hafstein, að Kr. J. verði dómstjóri. Jafnvel í Danmörku á dögum *Albertis* mundi slíkur maður aldrei hafa getað orðið dómstjóri. Jafnvel Alberti hefði ekki trúað eða þorað að trúa honum fyrir svo virðulegri og ábyrgðarmikilli stöðu.

En á Íslandi má flest gera óátalið. Engri hræðu hér á landi dettur í hug að finna að þessu, að minsta kosti ekki opinberlega. Orsökina er auðfundin. Hannes Hafstein var ráðherra. Honum fylgdu Heimastjórnarmenn. Þess vegna víta *þeir* ekki þessa stjórnarráðstöfun. Kristján Jónsson er enn

þá átrúnaðargoð hins flokksins. Sjálfstæðismanna. Þess vegna víta þeir það ekki.

Þetta dæmi er spegill af siðferðis- og réttlætistilfinningu Íslendinga. Þetta er spegill af því, hversu stjórn og þjóð lætur sér ant um virðingu dómstóla sinna. Þetta á að styðja kröfuna um flutning æðsta dómsvaldsins inn í landið og úr höndum Dana.

Í sambandi við þetta má nefna eitt dæmi, eitt alvik, sem gerðist á þinginu 1911. Það var ræða eins konungkjörna þingmannsins, Steingríms Jónssonar, sýslumanns Þingeyinga. Þessi dómari lét sér þau orð um munn fara í einni af ræðum sínum í bankamálinu, að þessi maður (þ. e. Kr. J.) hefði nú getað verið orðinn dómstjóri í hæstarétti. Þridæmd hegning fyrir afbrot í dómarastöðunni átti víst eftir skoðun þessa herra að vera sæmilegasta vegabréf upp í dómstjórasætið í hæstarétti. Þessi orð í ræðu Steingríms sýna að minsta kosti, hverja virðingu sumir af réttargæzlumönnum þessa lands bera til dómenda og dómarastöðu, og hverjar kröfur þeir gera til dómenda.

Annars hefir ýmislegt gerzt sögulegt um yfirdóminn, meðan Kr. J. var þar dómstjóri. Hann hefir ekki rækt það embætti óaðfinnanlega. Það hefir, sjálfsagt af hlífð við manninn eða af misskilningi, verið þagað yfir glöpum, sem fyrir hafa komið í yfirdóminum í dómstjóratíð hans, og rétt á litið verður að kenna honum um. Þetta

er heldur óviðfeldið fyrir dómstjóra, en það verður að segja svo hverja sögu sem hún gengur.

Samkvæmt tilskipuninni um yfirréttinn 11. júlí 1800, 8. gr. á dómstjóri að sjá um, að dómar yfirréttarins séu í lögmætu formi. Brestur á þessu verður fyrst og fremst að vera á ábyrgð dómstjórans. Í einum af dómum yfirréttarins, sem er um fjárgreiðslu, almenna peningaskuld, vantar alveg aðfararklausuna og að nefna aðfararfrestinn. Af því, að aðfararklausuna vantar, leiðir það, að dómi þessum varð ekki fullnægt með aðför. Dómhafi neyddist því til að áfrýja dóminum til hæstaréttar til þess að fá þessu kipt í lag. Af þessu leiðir nú bæði nokkurra ára drátt á málinu, sem gæti oft haft óheppilegar afleiðingar í för með sér, sem sé þær, að skuldin alveg tapaðist. Skuldunautur gæti t. d. orðið gjaldþrota, dáið eða farið af landi burt, meðan á málskotinu stendur. Hver ætti að bera ábyrgð á tjóni, sem af slíku leiddi? Andvitað yfirdómurinn, og þá dómstjóri fyrst og fremst. Svona löguð axarsköft hafa aldrei áður komið fyrir í neinum yfirrétti. Enginn dómstjóri í heiminum tekur sér starfann svo létt, nema á Íslandi. Þesskonar axarsköft hafa komið fyrir einu sinni eða tvisvar í Danmörku hjá ungum manni, undirdómara, alveg nýslopnum frá examensborði. Ef menn fýsir að sjá þann dóm yfirdómsins, sem átt er við,

þá þurfa þeir ekki annað en að fletta upp í dómasafni landsyfirdómsins, VII. bindi, bls. 245.

Þetta mál er nú fyrir hæstarétti. Fær hann enn eitt sýnishorn af embættisrekstri dómstjóra Kristjáns Jónssonar.

Það er kunnugt þeim mönnum, sem hafa sótt eða varið mál fyrir yfirdómi, að dómstjórnir hafa brotið eitt mikilsvert — og Kr. J. braut líka í þessu atriði — en þó einfalt atriði í yfirréttartilskipuninni 11. júlí 1800. Í 16. gr. þessarar tilskipunar segir, að málflutningur eigi að vera skriflegur fyrir yfirdómi, og að fara eigi annars eftir tilsk. 3. júní 1796 að öllu leyti. En samkvæmt þeirri tilsk. er málflutningur líka undantekningarlaust skriflegur. En það, sem hefir vilt yfirdóminn, er það, að í tilsk. 1796 15. gr. segir, að maður eigi rétt á, ef hann vill svara andstæðingi sínum þegar í réttinum í stað þess að taka frest til andsvara, að láta bóka andsvör sín í þingbókina, þó ekki lengur en 15 mínútur. Þetta er líka skriflegur málflutningur, en dómarninn er að eins látinn bóka svarið í stað þess, að málflytjendur skrifa sókn og vörn annars sjálfir. Af því að yfirrétturinn hefir ekki gert sér grein fyrir því, hvað væri skriflegur og munnlegur málflutningur, hefir hann haldið, að bókun í rétti væri munnlegur málflutningur, af því að málflytjandi stílar dómarnum venjulega það, sem hann

ritar í réttarbókina. Þess vegna hefir yfirdómurinn synjað mönnum um bókanir þar. Hann hefir víst haldið, að það væri ósamræmt yfirréttartilskipuninni, að slíkar bókanir færu þar fram. Í Danmörku. þar sem alveg sömu lög gilda í þessu efni, hefir engum dottið í hug að efast um, að yfirréttirnir væru jafnskyldir til að bóka andsvör málsaðila í 15 mínútur sem undirréttirnir. Þar vita menn, hvað er munnleg og hvað er skrifleg málsfærsla. Það er enginn efi á því, að hæstiréttur mundi líka skylda yfirréttinn hér til að bóka, eins og sagt var, ef málinu væri til hans skotið. Með þessu ráðlagi bakar yfirdómurinn mönnum talsverð fjárútlát, því að það kostar nú 2 krónur í landssjóð að fá frest í yfirdómi. Auk þess getur það seinkað málunum von úr viti. Dómararnir sitja þar sjaldan lengur en svo sem 15—30 mínútur, svo *því* hefðu þeir til að bóka þar stutt andsvör.

Þriðja atriðið, framkoma Kristjáns Jónssonar í *bankafarganinu* fyrra, mun almenníngi kunnast. Það eru ýmsar hliðar á því máli, sem menn hefir skilið mjög á um. En ein þeirra ætti þó ekki að valda nokkrum ágreiningi. Það er framkoma Kristjáns Jónssonar. Hún var ekki *dómaraleg* og því síður *dómsstjóraleg*.

Fyrst eftir afsetninguna frá gæzlustjórastöðunni byrjar hann á því, að skrifa ráðherraum, sem þá var, botnlaust skamma-

bréf. Ekki er kunnugt, hvort borgað var undir það eða hvort dómstjórinn lét Björn Jónsson leysa bréfið út á pósthúsinu, eins og Finn Jónsson forðum. Í bréfi þessu sakaði Kr. J. ráðherra um, að hann væri genginn af vitinu o. fl. samkyns.

Það er þjóðkunnugt, hversu óstillilega Kr. J. bar þær raunir, sem hann rataði þá í. Beri menn að eins saman framkomu Eiríks Briems og Kr. J.

Kristján byrjar á því, að heimta fógetaaðstoð til þess að »setja sig inn» í bankann. Hann þolir hvorki að bíða eftir úrskurði þingsins né almennra dómstóla um málið. Hann lætur fógeta setja sig inn í skjöl bankans og bækur, rétt eins og þegar maður lætur setja sig inn í hús eða jörð, sem hann á eignarrétt eða leigurétt á.

Ekki nóg með það. Hann höfðar *mál* á hendur bankanum til þess að fá dóm fyrir nokkrum krónum, sem hann taldist eiga í gæzlustjóralaun. Yfirrétturinn dæmir honum þessar krónur. Landsstjórnin og bankastjórnarnir vilja ekki hlíta þessum dómi, og lýsa yfir því, að þeir ætli að skjóta málinu til hæstaréttar. Bankinn var dæmdur til að greiða Kristjáni eitthvað 20 krónur í málskostnað. En svo var ofsi hans mikill, að ekki mátti bíða með þessa málskostnaðarkröfu, þangað til málið fengi úrslit sín fyrir hæstarétti. Dómstjórinn notar sér af því, að ekki er þá þegar hægt að taka út

stefnu til hæstaréttar í málinu, sendir *Jónson sinn* og biður um fjárnám fyrir þessum 20 kr. hjá bankanum. Bankinn er stofnun, sem Kr. J. var eða að minsta kosti þóttist vera gæzlustjóri í, en samt verður hann til að gera bankanum háðung með því að trúa honum ekki fyrir svo miklu sem einum 20 kr., þó svo færi, að bankinn tapaði málinu fyrir hæstarétti á sínum tíma. Svo er maðurinn fullur offors og svo er hann örvita af reiði við bankastjórana og landsstjórnina, að hann vilar ekki fyrir sér að gera þjóðarstofnun, eins og landsbankanum, sem hann átti sjálfur að verja og vernda, opinbera hneysu. Við þessa stofnun hafði hann verið gæzlustjóri mörg ár. Þar hafði hann 1000 kr. árlegan bitling fyrir, að því er margir segja, illa rækt starf. Og enginn hefir þorað að segja það vel rækt, jafnvel þótt sumum hafi þótt landstjórnin fara óhyggilega að, þegar hún vék gömlu bankastjórninni frá 22. nóv. 1909.

En þessi ósköp öll lét dómstjórinn sér ekki nægja. Honum er ekki nóg að leita til dómsvaldsins. Jafnvel þótt honum sé kunnugt um, að málin út af innsetningunni og launamálið eigi bæði að fara til hæstaréttar, krefst hann þess af þinginu 1911, að það „setji sig inn í bankann“, að það álykti, að láun hans sem gæzlustjóra frá því er hann var rekinn úr stöðunni og til þess dags, er hann yrði settur inn í bankann af

þinginu yrði greidd honum. Loks heimtar hann það með harðri hendi, að þingið álykti að borga honum þann kostnað, sem hann hefði orðið að leggja út til að ná rétti sínum gagnvart bankastjórum og landsstjórn. Sjálfur hafði hann leitað dómstólanna í máli þessu að fyrri bragði, en nú nægir honum ekki aðstoð þeirra, heldur vill hann nú fá þingið til að taka fram fyrir hendurnar á hæstarétti. Margir hafa verið þeirrar skoðunar, að maðurinn hafi verið hræddur um, að hæstiréttur mundi líta öðru vísi á þessi mál en hérlandu dómstólarnir, og því ekki viljað eiga undir honum. Það hefði líka verið leiðinlegt fyrir dómstjórnann að tapa málunum þar, svo mikil kappsmál sem þau voru orðin honum. Þetta atriði ber þó, hvernig sem á er litið, vitni um eitt: Traust og virðingu dómstjórans á þeirri stofnun, sem hann hefir lengstum verið við riðinn, dómsvaldinu. Hann vill heldur fá úrskurð pólitískrar vilhallrar stofnunar, þingsins, en fullnaðardóm hæstaréttar, dómstóls, sem auk þess að hann er vel skipaður, var eina stofnunin sem um þetta mál hefði fjallað alveg óvilhalt og fjarri öllum flokkadeilum og því mikla rifrildi, sem varð út af þessu máli hér á landi.

Það tekur þó út yfir allan þjófabálk, hvernig framkoma Kristjáns Jónssonar var í máli þessu á þinginu í efri deild. Og ekki er það mikill sigur fyrir Kr. J., þótt

hann tengi deildina til að taka allar kröfur sínar til greina. Það verður ekki sagt, að efri deild væri óhlutdrægur dómstóll í málinu, eins og allir vissu, að hæstiréttur mundi verða. Í efri deild standa öðrum megin rammir fylgismenn Björns Jónssonar. Þeir voru auðvitað ekki óhlutdrægir í þessu máli. Hinum megin standa efldustu andstæðingar hans, annar hinna reknu gæzlustjóra, þrautanautur Kr. J. og loks einn bróðir hans, auk Kr. J. sjálfs. Þessir menn allir eiga svo að dæma málið. Yfirdóminum hefir verið við brugðið fyrir það, hversu sjaldan dómarar þar viki sæti, enda þótt full ástæða hafi verið til. Sjálfur Kr. J. hefir t. d. einu sinni dæmt í máli, þar sem Steingrímur bróðir hans var stefndur til ábyrgðar fyrir málsmeðferð sína í héraði. Og nú vill Kr. J. láta bróður sinn dæma sitt mál. Og bróðir hans gerir það líka.

Þó kastar tólfunum, að **Kr. J. greiddi sjálfur atkvæði með því, að hann væri viðurkendur löglegur gæzlustjóri landsbankans af efri deild.** Það er sannarlega meira en meðallagi brjóstheill maður, sem gat fengið sig til annars eins. Og þetta var dómari, já, dómstjóri í yfirrétti landsins.

Það mun vera leitun á öðru eins, þótt víða væri farið um síðaðan heim. *Gæti* það nú ekki hugsast, að maður, sem stundum getur orðið svona staurblindur á það, hvað sæmilegt er og hvað er ósæmilegt, mundi

líka í dómstörfum geta farið út fyrir þau takmörk, sem dómurum eru sett, t. d. haft það til að dæma í málum, þar sem hann ætti að víkja úr dómaraæti sakir afstöðu sinnar gagnvart málinu eða málsaðilum? Slíka spurningu munu eflaust margir bera upp fyrir sér. En er það þá ekki óheppilegt virðingu yfirdómsins, ef Kristján Jónsson sezt þar aftur? Mundi það ekki rýra traust hans og álit, sem annars má ekkert missa, eins og nú er komið? Kristján Jónsson er þar að auki orðinn fullorðinn maður, kominn yfir sextugt, og með því að hann hefir ekki hingað til gegnt þessum auðvelda starfa þolanlega, eins og að framan hefir verið sýnt og sannað með dómum hæstaréttar og dæmum af dómstjóratíð hans, þá virðast ekki líkur til þess, að hann sé færari um að gera það héreftir. Embættisfærsla hans sem ráðherra hefir að minsta kosti ekki verið þannig löguð, að hún geti gefið góðar vonir um góða eða betri dómstjórn hjá honum en áður.

Kr. J. í ráðherrastöðu.

Hér skulu að nokkuru greind þau atriði, er snerta *rétt og réttvís* og Kr. J. hefir verið viðriðinn sem ráðherra. Má af þeim sjá bæði, hvernig hann, *dómarinn*, hefir snúist við þeim — því að alt þess konar ætti að liggja honum einna næst —, og jafnframt,

hvort honum muni hafa vaxið af þeim vegur, svo að keppikefli sé nú þeirra vegna að fá hann aftur í dómstjórástöðuna.

Öllum er það kunnugt, að mjög var um það þráttað, er ráðherraskifti urðu síðast og Kr. J. komst til valda, hvort hann hefði ekki *brotist* upp í það embætti *þvert á móti* þeim reglum, sem um það eigi að gilda. Menn halda því fram, að þau óskrifuðu lög gildi hér um sem skrifuð væri, að enginn eigi að verða ráðherra, nema hafi til þess fylgi *meiri hluta* þings, ef þess er kostur, að nokkur geti aflað sér þess fylgis. Það er hin svo nefnda **þingræðisregla**, sem hér er um að ræða. En hún byggist aftur á því, að á bak við meiri hluts þings standi meiri hluti þjóðar, svo að þjóðræði sé með henni trygt. Ef ekki væri svo, væri hún tilgangslaus og einskis verð. Þess vegna er það að eins *meiri hluti þings þjóðkjörinn*, er hér kemur til greina.

Samkvæmt þingræðisreglunni er það óleyflegt, að nokkur færist það í fang, að taka við ráðherraembætti, áður en hann hefir fullvissað sig um, hvort hann hefir þar til nægilegt fylgi þjóðkjörið. Sá, sem ekki hlítir þessu, brýtur þingræðisregluna.

Það er nú ómótmælanlegt, að Kr. J. gætti ekki þessarar skyldu, er hann varð ráðherra. Hann varð þegar við tilmælum konungs um að hann tæki að sér embættið, *án þess* að kanna það áður, hvort honum væri það

kleift að réttum hætti. Í þeim löndum, þar sem þingræði er á komið, dirfist enginn, og helst engum uppi, að fara svona að ráði sínu. Þeir, er konungsorð hafa fengið um þetta, leita fyrir sér og skýra svo konungi (eða þjóðhöfðingja) frá, hver árangur hafi orðið *tilraunarinnar* (því einu mega þeir lofa konungi að gera »tilraun« til fylgisöflunar). Ef vel hefir til tekist, geta þeir orðið við áskorun konungs; ef ekki, skorast þeir undan.

Þetta er talin *skylda*, svo sem lögskipuð væri. Skylda þess, sem konungur snýr sér til. Þótt þeim, er sekur verður um brot á þessari reglu, sé það fyrirgefið eftir á í verki, sem sé með því, að meiri hlutinn *samt* hallist að honum, kemur ekki við aðalefni málsins; — brot er brot, og brotið er framið. Og ef það kemur fram, við *tilraunirnar* til að fá mann í ráðherrastöðu þingræði samkvæmt, að engum er lært að afla sér þess fylgis, er með þarf, og þá fyrst, verður hinn óbundni réttur konungs til skipunar bráðabirgðarráðherra (starfsráðherra) einráðandi.

Málsbætur Kr. J. virðast hér engar vera. Honum var *kunnugt um*, að meiri hluti þjóðkjörinna þingmanna hafði lýst yfir þeim vilja sínum, að annar tæki við embættinu. Og eftir á fékk hann eins konar *ávtur* meiri hluta neðri deildar alþingis, enda þótt þeir þingmenn sættu sig við hann, eftir at-

vikum og ástæðum og úr því sem komið var.

Of sagt mun því ekki það, að Kr. J. hegðaði sér ekki hér svo sem vænta hefði mátt af *dómara* — heldur þvert á móti. Því að hvað sem öllu líður, þá er það víst, að *fjöldi manna áleit og áltur enn, að hann hafi, þegar hann hóf sig upp í ráðherrasessinn, framið skýlaust brot á þeirri meginreglu, sem (þar sem hún á annað borð er viðurkend) á að hafa sama gildi og skrifuð grundvallarlög væri — þingræðisreglunni! —*

Úr **yfirdóminum** kom Kr. J., er hann varð ráðherra. Þar hafði hann verið dómari um alllangt skeið og dómstjóri um hríð. Eru afrek hans þar rakin að framan.

Ætla hefði nú mátt, að hann hefði borið einhverja virðingu fyrir þeim dómstóli, og reynt að sýna það sem áþreifanlegast, með því að gera sér far um að halda uppi heiðri hans, svo sem kostur var. Viljann hefði hann að minsta kosti getað sýnt. En því verður ekki haldið fram, að hann hafi gert það í ráðherrastöðunni.

Allir sjáandi menn og skynjandi á þá hluti, hljóta að hneykslast á því, að *æðsti dómari landsins*, sem samkvæmt lögum og öllum grundvallarreglum þjóðfélagsskipunarinnar á að vera sem óháðastar mönnum og málefnum í hvívetna, skuli gera það tvent í einu, *að kosta kapps um að komast í þá stöðu, sem ófriðsælust er í landinu, með*

því að þar rótast menn inn í mest vafstur mála og pólitískar óvinsældir (ef ekki fjandskap) við menn, — og jafnframt að *halda dómara (dómstjóra) embætti sínu lausu, til þess að geta sezt í það aftur* að afstaðinni ráðherratið og eftir að vera búinn að bletta sig þar og brennimerkja sem stjórn mála- og lagamaður að meira eða minna leyti!

Þetta tiltæki Kr. J. er blátt áfram bana-tilræði við alt álit og veg landsyfirdómsins — og var sízt þörf á slíkri árás, og óhæfa af dómara að gera sig sekan í henni.

En nóg hefir Kr. J. ekki þótt komið með þessu. Mann þann, er hann verður að setja í eitt embætti yfirdómsius, í »forföllum« sínum, tekur hann undan handarjaðrinum á sér í hinni nýju stöðu, úr *stjórnarráðinu*. Úr óheppilegri stað var ekki hægt að taka hann. Ekki af því, að lögfræðingarnir þar geti ekki verið jafnfærir öðrum, — heldur af hinu, að stjórnarráðið hefir með höndum, svo að segja ætíð, margvísleg mál, er fyr eða síðar *geta* komið eða beinlínis eiga að koma (svo sem ákvörðun um sakamálshöfðun) fyrir dómstólana; en í stjórnarráðinu fjalla þessir lögfræðingar (skrifstofustjórnarnir að minsta kosti) um málin og taka afstöðu til þeirra á einn eða annan veg, og sjá allir, hversu hentugt það er, eða hitt þó heldur, að þeir dæmi svo um þessi sömu mál aftur í dómstólum og þar með ef til vill um sínar eigin gerðir og

ákvarðanir úr hinni stöðunni. Má í því sambandi t. d. benda á, að dómstólarnir eiga, samkv. 43. gr. stjórnarskrárinnar, að dæma um »embættistakmörk yfirvaldanna« (stjórnarráðsins). Er þar nýlegt dæmi, sem menn kannast við: frávikning bankastjóranna, sem Kr. J. skaut til dómstólanna.

Og hálfu verra verður tiltækið, þegar svo er að farið, eins og Kr. J. gerði, að »settur« er í yfirdóminn skrifstofustjóri þeirrar skrifstofu stjórnarráðsins, er sérstaklega hefir með höndum mál réttvisinnar og dómstólanna — og látinn þjóna báðum embættum samtímis! Þar (í 1. skrifstofu) eru einkum teknar ákvarðanir frá hálfu umboðsvaldsins um mál, sem dómstólarnir dæma í á eftir, og hættan því mest á, að í bága geti komið sín á milli athafnir slíks tvískifts starfa og verkleysa orðið úr eða annað verra.

Samkvæmt stjórnarskránni (1. gr) er stjórn þjóðfélagsins *prískift*: í löggjafarvald, umboðsvald (eða framkvæmdarvald) og dómsvald, og hvert öðru sem mest óháð. Þessi grundvallarsetning byggist hér eins og með öðrum þjóðum á þeirri reynslu, að samblöndun á þessum greinum hefir að jafnaði í för með sér óhagkvæmar og óheillavænlegar afleiðingar, svo sem menn munu skilja m. a. af því, sem talið er hér á undan. Með stjórnarskránni er nú líka enn öruggar um hnútana blíð, hvað dómstólana snertir, og það trygt, að hinir eigin-

legu dómara séu sem allra óháðastir, ekki sízt landsstjórninni, þar sem ákveðið er (í 44. gr.) að »dómendur skuli í embættisverkum sínum fara einungis eftir lögunum« og að þeim »verður ekki vikið úr embætti nema með dómi« o. s. frv. Er þannig augljóst af ákvæðum og anda þessarra laga, að halda á þessum völdum sundurgreindum og því *stjórnaðsbrot* að blanda þeim saman á þann hátt, sem Kr. J. hefir gert sem ráðherra. Og eru slíkar aðfarir ekki *dómara-legalar*. —

Ein af fyrstu athöfnum Kr. J. í ráðherraembætti er hin svonefnda **afturköllun máls hans (bankainnsetningarmálsins) frá hæstarétti**.

Svo sem kunnugt er, lét Kr. J. dómstjóri í byrjun ársins 1910 fógeta setja sig inn í gæzlustjórastöðuna við Landsbankann, er B. J. ráðherra hafði vikið honum úr. Þessum fógetaúrskurði áfrýjaði landsstjórnin og Landsbankinn til yfirdóms, er staðfesti hann, og þeim dómi síðan til hæstaréttar. Áður en málið (landsstjórnin og Landsbankinn gegn Kr. J.) yrði tekið til meðferðar af hæstarétti, varð Kr. J. ráðherra. Hann tók þá það til bragðs, að »afturkalla« þetta mál frá hæstarétti, eða gefa málflytjanda landsstjórnarinnar og Landsbankans í Khöfn, hæstaréttarlögmanni M. G. Rée, þá skipun, að málið skyldi að »öllu leyti« falla niður. Hafði Rée spurt

ráðherra Kr. J., hvort málinu skyldi haldið áfram, þar sem bæði alþingi (efri deild) hafði ályktað, að Kr. J. ætti að vera gæzlustjóri, og Kr. I. væri nú einnig orðinn ráðherra og því lítt tiltækilegt, að *hann* væri fyrir landsstjórnarinnar hönd í máli gegn sjálfum sér; en *Landsbankinn* gæti þó haldið málinu áfram fyrir sitt leyti.

Uppá sitt eindæmi býður nú ráðherrann Kr. J., að málið skuli falla niður að öllu leyti — líka af hálfu Landsbankans — að fornspurðum Landsbankastjórunum!

Hið annað mál, milli Kr. J. og Landsbankans (eins), svonefnt »launamál«, sem þetta »innsetningarmál« hafði í eftirdragi og var um það, hvort Kr. J. ætti rétt til gæzlustjóralauna, átti nú og að koma fyrir hæstarétt. En þar sem það bygðist algerlega á aðalmálinu (innsetningarmálinu) og afdrifum þess, varð það að hlíta sömu forlögum, og lét Landsbankinn það falla niður. Taldi og hæstaréttarlögmaður Rée svo verða að vera, þar sem aðiljar hefðu »sætt sig við«, að um aðalmálið væri sem komið var og væri það *res judicata* fyrir launamálið, sem *implicite* væri þar gert út um.

Kr. J. hafði í öndverðu leitað til dómstólanna í þessum málum sínum út af frávikningu hans úr gæzlustjórastöðunni, er hann var þingkjörinn í. Neytti hann þar þess ákvæðis stjórnarskrárinnar (43. gr.), að dómstólarnir eigi að »skera úr öllum á-

greiningi um embættistakmörk yfirvaldanna«. Fyrir tilstilli hans og annarra beið nú samt alþingi ekki eftir fullnaðarúrskurði dómstólanna um þetta, en fór sínu fram, og hefir verið deilt um réttmæti þeirrar afstöðu. En *víst er hitt, að úr því að málið var komið til dómstólanna, þá bar Kr. J., sem sjálfur hafði farið með það á þann veg, síztum allra manna, að hindra réttan framgang þess þar, — án alls tillits til þess, hvern leik hann gerði sínum málstað með því.*

Réttarfarsleg tálmun var nú heldur ekki því til fyrirstöðu, að »innsetningarmálið« gæti gengið fyrir hæstarétti, þótt Kr. J. væri orðinn ráðherra. Að vísu var það lítt tiltækilegt, að Kr. J. *sjálfur* ræki málið fyrir hönd landsstjórnarinnar gegn sjálfum sér, enda þótt hann gerði það sem ráðherra gegn gæzlustjóranum. En annar umboðsmaður er til taks fyrir landsstjórnina lögum samkvæmt (í forföllum ráðherra), sem sé landrítarinn, og mátti hann gæta hagsmuna hennar í þessu, enda var það sjálfsagt réttlætisverk, sem hin fráfarandi stjórn átti heimtingu á.

Og að Kr. J. *notar* ráðherraembætti sitt til þess að *ueina Landsbankanum að halda áfram málinu fyrir sitt leyti* — máli, sem varðaði hann eigi litlu, hver afdrif fengi —, *er svo ótvírætt ofbeldisverk og misþyrming á öllum réttarfarsreglum, að enginn óblindaður maður getur farið um það villur vegar.* Hjá

manni, sem hefir verið og ætlar sér að halda áfram að vera *dómstjóri* í yfirdóm landsins, gengur slík sök glæpi næst — og getur aldrei fyrirgefist. —

Ekki var langur tími liðinn af ráðherra-tíð Kr. I., þegar hann ræðst í þá stjórnarathöfn, sem hann *sjálfur* nokkurum mánuðum áður — að því sem eftir honum var haft opinberlega, ómótmælt af honum — kallaði að væri **stjórnaðskrárbrot**, en það var *framlenging á þingsetu hinna konungkjörnu þingmanna*.

Um það hafði verið deilt nokkuð árið 1910, hvort lagaleg nauðsyn væri á, að hinir konungkjörnu þingmenn sæti nákvæmlega 6 ár, svo að eigi mætti muna einum degi, hvað þá heldur meiru. Ákvæði um setu þeirra konungkjörnu svo sem hinna þjóðkjörnu þingmanna er í 14. gr. stjórnaðskrárinnar, þar sem segir, að kosning þeirra (hvorratveggja) gildi »venjulega fyrir 6 ára tímabil.« Héldu ýmsir því fram, að þetta bæri að skilja svo, að ekki væri nauðsynlegt, að nákvæmlega stæði þingseta eða kjör hinna konungkjörnu á 6 árum, heldur mætti hagræða því nokkuð, svo sem andi og bókstafur þessa ákvæðis gæfi til kynna, eftir knýjandi ástæðum í hvert skifti. Væri það og sögulega sannanlegt, að ekki hefði verið hirt um það áður fremur en verkast vildi, að láta kjör þeirra koma heim við 6 ár upp á dag. Og þar sem því væri

nú þannig farið, að reglulegt alþingi væri háð annaðhvert ár, og oftar ekki, þá gæti ekki nema þrjú regluleg þing verið á 6 ára tímabilinu (kjörtímabilinu). Enginn þjóðkjörinn þingmaður mætti eftir þessari skipan sitja fleiri regluleg þing en þrjú, með sömu kosningu, — og það sama gildi, eftir orðum stjórnarskrárinnar, um hina konungkjörnu.

Nú stóð svo á, að konungkjörnu þingmennirnir, sem hér áttu hlut að máli, höfðu setið þrjú regluleg þing á kjörtímabili því, er yfir stóð, enda þótt 6 árin væru ekki liðin — og yrðu fyrst útrunnin í endi næsta reglulegs þings. Orsakaðist þetta af því, að þingtíminn hafði verið fluttur, á kjörtímabili þeirra, frá sumri, 1. júlí, til vetrar, 15. febr. Töldu því sumir (samkvæmt skýringu þeirri á 14 gr. stjórnarskrárinnar, sem talað er um hér á undan), að útnefna bæri nýja þingmenn konungkjörna, áður alþingi kæmi saman, þaræð hinir hefðu setið sinn tíma.

Af þessu varð þó ekkert, með því að þáverandi ráðherra (B. J.) félst ekki á þessa skoðun, er til kom. Hinir sömu konungkjörnu sátu því fjórða reglulega þingið á sama »6 ára tímabilinu«.

Gegn þessum skilningi, er að framan greinir, á setu konungkjörnu þingmannanna, héldu aðrir því fram, að 14. grein stjórnarskrárinnar ætti ótvírætt að skilja.

þannig, að þeir væri kjörnir (útnefndir) til nákvæmlega 6 ára, hvorki meira né minna. Að *útkja frá þessu beina fyriræli*, með því að stytta kjörtíma þeirra — og þá um leið lengja hann —, væri hreint *stjórnarskrárbrot*. Ýmsir lögfræðingar hölluðust að þessari skoðun — og þar á meðal var Kr. J. dómstjóri (að því er hann lét hafa eftir sér).

Þegar nú kom fram undir þinglok, varð það, að þetta 6 ára tímabil rann út, þ. 29. apríl 1911. Þá var Kr. orðinn ráðherra. Eftir hans eigin skoðun á þessu atriði, sem hann hafði látið í ljósi skömmu áður sem dómstjóri, var honum nú að eins einn vegur opin til þess að forðast »stjórnarskrárbrot«, — sá, að gera úr garði nýja útnefningu á konungkjörnum þingmönnum, til 6 ára. En þannig fer hann ekki að, heldur *framlengir* hann þingtímann út (með konungsbréfi) *þingsetu þeirra, er nú voru búnir að sitja sinn tíma fullan samkv. stjórnarskránni (6 ár)*, — og fremur með því *stjórnarskrárbrotið*, er hann sjálfur taldi vera!

Fráleitari aðferð af lögfræðingi og óðómralegri er varla hægt að hugsa sér, hvort sem hún hefir verið Kr. J. vitandi eða óvitandi, og hvort sem þessi eða hinn skilningurinn á hinu umþætta atriði er réttari. —

Þegar kom fram á sumarið 1911, þessa ráðherraárs Kr. J., kom npp mál það, sem nefnt hefir verið **Rúðumálið**.

Tildrög þess eru þau, er nú skal greina:

Síðasta alþingi veitti tveim mönnum fé nokkurt til þess að sækja hátíðahöld þau í Rúðuborg í Normandi, er haldin voru þar (og víðar um Frakkland) í minningu þess, að 1000 ár voru liðin frá því, er Norðmenn byggðu landshluta þann í öndverðu. Annar þessarra manna var *alþingisforseti* Skúli Thoroddsen, og hafði stjórn hátíðanna sent alþingi heimboðið. Fór hann þannig fyrir hönd alþingis og landsins um leið.

Nú atvikaðist það svo, að svo sem ekkert bar á alþingisforsetanum við hátíðahöld þessi og engar sögur fóru af honum í Frakklandi eða Rúðuborg. Var þess og varla að vænta í þeim mikla glaum og sæg allra þjóða, en nokkuð þótti mönnum mikið kveða að tómlæti hans. Er hann nú var aftur heim kominn, tóku ýmsir menn að gera þetta að umtalsefni, og blöð þau, er honum voru andvíg og þeim stjórn málaflakki, er hann taldist til, fóru að gefa það í skyn, að hann *myndi aldrei hafa til Rúðu komið* — og *svikist þannig algerlega uðan því sem honum var falið að gera og veitt fé til.*

Þar sem forsetanum hafði verið veitt féð af alþingi, til þess að fara til hátíðanna fyrir þess hönd, taldi Sk. Th., að sér bæri að gera því grein fararinnar. Og fyrirspurn þeirri, sem stjórnarráðið (Kr. J.) fann ástæðu til út af þessum orðrómi að beina til hans um það, hvort hann hefði komið til Rúðu,

svaraði hann (jafnframt og hann sýndi skil komu sinnar þangað) á þá leið, að ef nokkur vafi þætti á því leika, að hann, forsetinn, segði hér satt frá, mundi réttast að snúa sér til forstöðumanns hátíðahaldanna og leita fréttu hjá honum um þetta. En Kr. J. fór ekki að því, heldur hélt sína leið. *Hann var sem sé, áður en hann spurði Sk. Th. sjálfan, farinn á stað til njósnar um þetta — í útlöndum.* Og það með þeim hætti, er ekki lítið bar á.

Stjórnin — Kr. J. — hafði, sökum þess að fáeinir menn hér í bænum tóku það í sig að halda því fram, sem *allra ótrúlegast* var, að Sk. Th. hefði aldrei til Frakklands farið, heldur hafst við einhvernsstaðar annarsstaðar, svo sem á Englandi, — þotið í að senda símskeytafyrirspurnir suður til Frakklands um þenna »Íslending«. Fyrst til gistihúss þess í Rúðuborg, er Sk. Th. kvaðst hafa haft aðsetur í meðan hann dvaldi þar. Síðan til danska ræðismannsins sama staðar, sem beðinn er að »útvega áreiðanlegar upplýsingar um það, hvort alþingisforseti Sk. Th. hafi verið í Rúðuborg meðan hátíðahöldin stóðu yfir«, og lætur stjórnin þess getið, að alþingisforsetinn »þykist« (foregiver) hafa búið þar á tilgreindu gistihúsi!

Hér gat ókunnugum ekki verið um að villast. Þeir *hlutu*, eftir þeim stíl, sem á var skeytunum, að ganga úr skugga um,

að hér var verið að lýsa eftir *stórglæpamanni*. Og þenna náunga kveður stjórnin vera *alþingisforseta Íslendinga*!

Ef nokkur skynsamleg ástæða gat verið fyrir stjórnina, Kr. J. ráðherra, til þess að fara grenslast eftir þessu á einhvern hátt, þá bar honum (Kr. J.) auðvitað að fara alt öðruvísi að. Sem sé á þann hátt, sem dálitið var hollari álti þjóðarinnar og víst flestir heilvita menn, er nokkra hugmynd hefðu haft um ábyrgð þá, er á þeim hvíldi, hefðu tekið upp: að afla sér, einhvern tíma fyrir næsta þing, í mestu þyrþey þeirra upplýsinga (t. d. hjá fotstöðumanni hátíðahaldanna), er með þurfti í þessu efni og ekki gátu fengist hér heima. Það eitt hefði getað heitið nokkurn veginn sæmandi stjórn, þingi og landi og verjandi gagnvart manni þeim, er hér átti hlut að máli, hvað sem menn annars kunna að segja um Rúðuför hans.

En ráðherrann Kr. J. bregður þegar við, er stjórnarráðinu fyrst bárust svör um það frá Frakklandi, að þar hefði ekki orðið vart við »manninn«, — og lætur þessi »skeyti« öll í té flokksblöðum þeim, er honum fylgdu eða voru vinveitt, svo að þau gætu notað þetta »hneyksli« sem vopn á alþingisforsetann og stjórnmalasamherja hans! Vitanlega komu þegar fram frá hálfu Sk. Th. fullar sannanir þess, að hann hafði verið í Rúðu um hátíðahöldin, og brátt fékk lands-

stjórnin einnig tilkynningu um það sunnan úr Normandí.

Með þessu öllu gerði Kr. J. landi og þjóð þá mestu hneisu erlendis og beitti andstæðing sinn svo ófögru bragði, sem ódæmum sætti. Menn hefðu átt að geta búið við því, að dómarinn Kr. J. hefði þroskaðri kendir fyrir sæmd og réttlæti en hér varð raun á. En lengi skal manninn reyna. —

Þá er loks eftir, af hinum meiri stjórnathöfnum Kr. J., mál það, sem nýlegast er, *Landsbankagjaldkeramálið — gjaldkera-hneykslið.*

Gangur málsins er mönnum í fersku minni. Forstjórar Landsbankans, sem er þjóðarstofnun og stendur undir yfirráðum þings og stjórnar, kærðu til stjórnarráðsins yfir misfellum, ærið stórkostlegum, er þeir höfðu fundið á starfi bankagjaldkerans Halldórs Jónssonar, við nána skoðun á bókum hans. Þetta var fyrir miðjan desember f. á. Kröfðust þeir rannsóknar, af hálfu hins opinbera, á starfrækslu gjaldkera, svo og að honum yrði vikið frá stöðu sinni á meðan, en hana á hann undir landsstjórn en ekki bankastjórn.

Undir þeirri embættisábyrgð, er á þeim hvílir, báru bankastjórnarnir kær þessa fram. Þeir skýrðu fyrir stjórnarráðinu misfellur gjaldkerans með allmörgum dæmum, teknar úr einni grein af starfi hans á síðari árum. Öll eru þessi skilríki nú kunn orðin. Og

kæruatriðin eru þannig vaxin — þar sem um það er að ræða, að gjaldkeri hafi haft fé af bankanum á óleyfilegan hátt —, að stjórnarráðið *gat ekki* verið í neinum vafa um það, að leggja bar þau undir *sakamálsrannsókn* þegar í stað. Það var á bankastjóranna ábyrgð, að þeir færu með rétt mál. Og lög þjóðfélagsins *heimta*, að slík atriði sem þessi séu rannsökuð að vörmu spori, svo að sekt þess, sem kærður er, verði uppvís, ef nokkur er, — og sjálfum honum er sú rannsókn mest í hag, ef hann er saklaus.

Þarna kom þá mál, sem háyfirdómarinn (og fyrverandi amtmaður) í ráðherrastöðunni átti að kunna tókin á. Þetta var svo gripið út úr hans eigin verkahring, — réttvísinnar og dómstólamál! Og hver ætti að standa hér betur að vígi en æðsti dómarinn í landinu? Mönnum virðist ekki að neinn sá sé til, sem minni vorkunn ætti að vera að hafa farið hér laukrétt að, svo sem lögum, réttvísi og réttlæti sæmir.

En Kr. J. hefir ekki tekist í þessu máli að bæta yfir sínar fyrri ávirðingar, svo margar og miklar sem þær eru. Heldur *þvert á móti* — hann hefir bætt gráu ofan á svart, má fremur segja. Í sinni mestu ávirðing hefir hann hér gerst sekur.

Ráðherrann Kr. J. var ófáanlegur til að sinna kærum Landsbankastjóranna þann veg sem honum bar. Hann dró málið um hálfan mánuð, og leitaði á meðan skýringa á

Þessum atriðum hjá gjaldkeranum. Munu honum hafa fallið »skýringar« hans einkar vel í geð, en gaf þó um áramótin af náð sinni bankastjórninni þann kost, að málið mætti rannsaka á þessari einu grein starfs hans — ekki af dómstólunum, heldur af sérstökum mönnum — fyrir 3 *síðustu mánuðina*! Urðu bankastjórnarnir að sæta því, og var þetta tímabil síðan rannsakað til hlítar af þeim Gísla Sveinssyni og Þorst. Þorsteinssyni, er valdir voru til þess af bankastjórn og landsstjórn. Kom í ljós við þá rannsókn, eins og kunnugt er orðið, að kærur bankastjóranna voru á fullum rökum byggðar og að gjaldkeri hafði haft fé af bankanum (um að m. k. nál. 1000 kr. þessa 3 mánuðina) með ýmsu móti, og kannaðist hann við það, en taldi sér ekki sjálfrátt.

Er þessi rannsókn var fengin, virtist það verða bert, sem margan hafði grunað áður, að stjórnarráðið — Kr. J. ráðherra (sem um langan tíma hafði verið gæzlustjóri í Landsbankanum svo sem menn kannast við) — hafði alt af ætlað sér að *kæfa* málið. Sjálfsgagt hefir hann hér, í nær öllum tiltektum út af þessu máli (eins og líklega í fleirum stjórnarathöfnum sínum), notið ráða og orðið fyrir áhrifum sér ef til vill verri manna; en ófyrirgefanlegar voru aðfarir hans engu að síður, því að hann átti að finna til þeirrar miklu ábyrgðar, er á honum hvíldi.

Þær misfellur, sem rannsóknin sannaði að áttu sér stað hjá gjaldkera á þessu 3ja mánaða tímabili, voru alveg *samskonar* og þær, sem bankastjórnir skýrðu frá, að fyndust hjá honum á öðrum tímum síðari ára, er þeir hefðu komist yfir að athuga. Og nákvæma skýrslu um óreglu gjaldkerans eitt ár (1910, þar sem ávantaði hjá honum 4—5000 kr.) sendu þeir stjórnarráðinu *samtímis* því, að rannsóknargögnin komu því í hendur. En þó tekur stjórnarráðið — Kr. J. ráðherra — það gilt, að gjaldkerinn *borgi (skili) aftur* því, sem áfátt reyndist hjá honum á 3ja mán. tímabilinu (sumpart með beinum innborgunum, sumpart með því að sýna kvittanir, sem bankastjórnin hafði ekki fengið að sjá), — og *úrskurðar*, án þess að öðru væri skeytt, að »samkvæmt þessu« finni stjórnaraáðið »*enga ástæðu til að gera frekara í þessu máli gagnvart gjaldkeranum!*«

Þetta var það mesta stjórnarhneyksli, sem komið hafði fyrir í þessu landi á sviði réttvísinnar. Svo augljóst líka, að allir, leikir jafnt og lærðir, urðu sem þrumu losnir, er þeim birtist greinargerð málsins. Þetta var ekki að brjóta bág við reglur — *Það var hreint og beint að ganga á bug allri réttvísí.* Það var að öfugsnúa öllum gildandi réttarsetningum og ljósta niður heilbrigða skynsemi. Ein sú ósleitilegasta tilraun, sem sézt hefir, til þess að ranghverfa öllum hugmyndum

manna um rétt og rangt, leyfilegt og óleyfilegt.

Og þenna úrskurð, sem er jafn óhæfur, hvort sem lítið er til formsins eða efnisins, og standa mun um aldur sem hnevkslunarhella, reist á stjórnavelli landsins, — þenna úrskurð hefir útgefið ráðherra, sem kemur beina leið úr dómstjórástöðu yfirdómsins og ætlar sér í þá stöðu ástur!

Þvílík firn. Þvílík vanvirða þjóðinni.

Þegar nú stjórnarráðið var komið út á þessa braut, var ekki að vænta, að áframhaldið yrði stórum betra. Það vissi þó auðsjáanlega ekkert, hvernig það ætti að koma málinu fyrir til fulls. Það var farið að átta sig á því, að menn myndu ef til vill ekki taka þessum ósköpum alveg þegjandi. Það lá því um hrið á kæru bankastjórnanna fyrir 1910 og fekk hana svo loks endurskoðurum bankans til umsagnar — auðvitað eftir að hafa lagt hana fyrir gjaldkerann! Því að í þessu máli lagði stjórnarráðið honum ætíð öll skjöl upp í hendur, en *fordaðist öll samráð við bankastjórnina*, svo sem afdrif þessa mesta máls, sem bankinn hefir ratað í, kæmi henni alls ekkert við. Miklu fremur varð ekki annað séð en að það frá byrjun hefði ætlað sér að klekkja á *bankastjórnunum*, er gætt höfðu skyldu sinnar og fylgt þessu máli fram fyrir hönd bankastofnunar landsins. Það gerir þeim þann óleik, er kleift er, og bannar þeim

jafnvel að halda áfram athugun þeirri og rannsókni á bókum gjaldkerans, sem þeir voru byrjaðir á og máttu ekki hætta, málsins vegna, bankans og sjálfs sín, þegar svona var róið á móti. Var »bann« þetta vitanlega til þess gert að koma í veg fyrir að málið upplýstist óþarflega mikið! Það var kúgunar-tilraun við bankastjórana og átti að koma þeim í klípu, þótt ekki tækist.

Þegar nú endurskoðaðar bankans vottuðu það, að rétt væri skýrsla bankastjóranna, tekur stjórnarráðið, Kr. J. ráðherra, það ráð að fá nú enn til menn að »rannsaka« þessi atriði í Landsbankanum, sem fullar sönnur voru færðar á — og varð lægnin þá svo mikil, að teknir voru til þess keppinautur Landsbankans, yfirbankastjórinn í Íslandsbanka, og einn af yfirdómurunum (svo að einn var þá eftir í yfirdómnum hinna föstu dómara, er dómbær var í þessu máli, og líkist það aðförum Kr. J. gagnvart þessum dómstól, sem áður er getið). Erindisbréf þessara manna hafði Kr. J. búið eða látið búa þannig út, að ekki gat það dulist, að þeir voru fremur sendir á bankastjórana en gjaldkerann. Var bankastjórinn og starfsmönnum bankans með því bréfi gert *skyldt* að svara rannsóknarmönnum og láta þeim ailar skýrslur í té, — en það vald taldi sjálfur Kr. J., fyrir rúmum 2 árum, dómstjóri og gæzlustjóri þá, að ráðherra bæri ekki, og *sér* væri því *óskyldt* að svara rann-

sóknarnefndinni, er B. J. ráðherra skipaði. Og er sá hringsnúningur Kr. J. ekki verri en við var að búast.

Rannsókn þessi varð nú ekki langæ. Rannsóknarmennirnir urðu að hætta henni eftir örfáa daga, enda var hreyfing mikil orðin meðal alls almennings út af málinu og skipun þeirra. Gátu þeir og ekki varist því að sjá, við fyrsta álit, að *dómstólanna* var að fjalla um þetta mál. Tilkynntu þeir það stjórninni. Annað eða meira »álit« um það, sem fyrir þá var lagt, gátu þeir auðvitað ekki gefið með neinum rökum, eftir sama sem enga rannsókn; en tilkynningu þeirra til stjórnarráðsins hefir verið haldið leyndri, þó merkilegt sé, þar sem aðrar skýrslur málsins hafa birtar verið — og sýnir það stefnufestuna hjá ráðherra Kr. J.

Nú var svo komið, að ekkert undanfæri var. Stjórnin *varð að ákveða sakamálsrannsókn, þvert ofan í »úrskurðinn« fræga um sama efni!*

En uppundir hálfan mánuð þvældist málið enn fyrir henni (þar til nál. miðjum marz), og hefir margt orðið um sakborning á skemri tíma. Og ekki gat stjórninni orðið það fyrir, að skipa sérstakan nefndardómstól í þetta mál, svo sem rétt hefði verið, þar sem það er alt annað en umfangslítið, ef það er tekið þann veg sem vera ber og allur starfsferill gjaldkera í bankanum rakinn.

Um leið og sakamálsrannsókn var hafin, neyddist stjórnarráðið — Kr. J. — til að víkja gjaldkeranum frá (sem það þó hafði ætlað sér að láta sitja í stöðu sinni í bankanum): um stundarsakir og »með hálfum launum« — af bankanum, sem hann er kærður fyrir að hafa haft fé af!

Og hefir það víst þótt samileg endalykt á skrípaleiknum. —

Meðferð ráðherra Kr. J. á hinu síðast-talda máli væri ein ærin til þess, að svifta hann öllu trausti, ekki að eins sem stjórnanda, heldur og sem dómara. En þegar það nú *bætist ofan á* þær aðrar stjórnarathafnir, sem mest hefir borið á í ráðherratíð hans og vikið er að hér að framan — ekki glæsilegri dómaraferil en hann hafði að baki sér áður —, og þegar þess er gætt, að einungis hinar stórkostlegustu yfirsjónir hans í ráðherrastöðu eru hér greindar og kyrt látið liggja ýmislegt, sem mörgum virðist að fram hafi komið á ótilhlýðilegan hátt í orðum hans og athöfnum, á þessu rúmlega einu ári, sem hann nú hefir verið (og verður) í þessu embætti, — þá er *vafalaust öllum það fulljóst, að í æðsta dómstólnum í landinu getur hann ekki átt sæti framvegis*. Kr. J. hefir nú fyrir fullt og allt fyrirgert því álitu, sem nauðsynlegt verður að telja, að dómarar í yfirdómi landsins hafi.

I landsyfirdóminn má Kr. J. því ekki eiga afturkvæmt!

Nokkur orð um landsyfirdóminn.

Vér höfum vikið að hneyksli því, er fram-
ið var árið 1908, þegar maður, *þrídæmdur
til hegningar af æðsta dómstóli íslenskra mála,
hæstarétti, fyrir allstórfelda embættisvanrækslu,*
var skipaður forstjóri þess dóms, er hann
syndgaði í.

Þessi maður, hr. Kristján Jónsson, átti
þá að fara að halda uppi virðingu og hafa
umsjón með þeim dómstóli, er hann hafði
rétt fyrir skemstu skemt í álitu allra skyn-
bærra, hugsandi manna. Hann, maðurinn,
sem hafði ekki vítalaut getað leyst sitt
léttu starf af hendi, meðan hann var með-
dómandi í yfirdóminum, á nú að taka við
eftirliti með því, að samdómendur hans geri
sína skylda. Hann á nú að vera í fyrir-
svari fyrir þann hinn sama dómstól, sem
hann hafði fyrir skemstu rýrt í álitu allra
góðra manna með embættisvanrækslum sín-
um. Maðurinn, sem lét sakborna menn
bíða nærfelt ár eftir endilegum dómum í
málum þeirra, verður alt í einu æðsti vörð-
ur og úthlutari réttlætisins á Íslandi. Eins
og áður er sagt, þá var nú almenningsálit-
ið á Íslandi ekki næmara fyrir réttu og
röngu en svo, að það samþykkti þá með
þögninni, að hafa þrídæmdan mann *fyrir
afbrot í dómsstörfum sínum*, fyrir æðsta dóm-
anda hér á landi. Nú munu menn alment
vera teknir að að skilja, hvert stefnir, ef

slíku á lengur fram að fara. Menn hafa oft fundið til þess, að yfirrétturinn hefði ekki það traust, sem honum bæri að hafa, ef vel væri. Það er og alkunna, að þessi dómstóll nýtur ekki þess trausts, sem hann ætti og þyrfti að hafa.

Þetta er því verra sem yfirdómurinn er í raun rétttri æðsti dómstóllinn í langflestum málum hérlendum. Áfryjun til hæstaréttar í Kaupmannahöfn er næsta sjaldgæf. Því veldur kostnaðurinn, sem slík málskot hafa í för með sér. Auk þess geta Íslendingar ekki heldur borið fult traust til hæstaréttar, því að dómendur þar þekkja vitanlega ekki nægilega íslensk lög. Þeir kunna ekki íslenskt mál, og íslensk lög þekkja þeir einungis í þanskri þýðingu, oft meira og minna gallaðri. Svo veldur málskot til hæstaréttar stórfeldum drætti á málunum.

Þar sem nú yfirdóminu ætti að vera þetta kunnugt, þá mætti ætla, að hann vandaði verk sitt sem allra bezt, bæði vegna sín sjálfs, heiðurs síns vegna, og vegna landsmanna. En því fer allfjarri, að yfirdómurinn hafi gert það. Hann hefir ekki gert meira til að halda heiðri sínum en stjórnin hefir gert til þess að halda uppi sæmd hans, og höfum vér séð, að framkvæmdir stjórnarinnar í því efni hafa verið hneykslanlegar.

Bent skal á nokkur dæmi af mörgum til að finna þeim orðum stað, að yfirréttinum hafi ekki verið sárt um virðingu sína og traust.

Yfirdómurinn getur að vísu ekki borið ábyrgð á því í heild sinni, þótt hæstiréttur hafi orðið að dæma einstaka dómendur til hegningar fyrir embættisbrot, eins og hr. Kristján Jónsson. Slikt er að eins sýnishorn af því, hvað þarf mikið til að vera dómari á Íslandi.

En á ýmsu af því, sem nefnt hefir verið að framan og dómstjóra verður fyrst og fremst um kent, verður *allur* yfirdómurinn að bera ábyrgð. Þegar trassað hefir verið að setja aðfararklausuna í dómana, eins og dæmi hafa verið nefnd til að framan, þá er slikt og á ábyrgð meðdómendanna. Ennfremur hefir það borið við, að dómendur í yfirdóminum hafa vanrækt að rita á dómsgerðir í máli, hversu lengi hver þeirra hafi haft málið hjá sér til dómsálagningar. Hefir hæstiréttur einnig orðið að víta landsyfirdóminn fyrir þessa vanrækslu (sjá Dómasafn landsyfirréttarins VIII. bindi, bls. 141.

Ennfremur er þess að geta, að mörgum hafa þótt dómar yfirréttarins illa samdir og yfirleitt lítil alúð lögð við þá að ytra frágangi, ekki gott íslenzkt mál á þeim o. s. frv. Þetta mun þó fremur hafa farið batnandi en hitt. Um rétt-dæmi yfirdómsins hafa verið nokkuð skiftar skoðanir. Það hefir lengi loðað við hér á landi, að dómendur hafi skift sér helzt til mikið af stjórn-málum, sér og öðrum mönnum til hinnar mestu óþurftar, oftast nær. Af því hefir

aftur leitt, að dómendurnir hafa sogast niður í alla flokksiðuna, í alt það hringstreymi og öfugstreymi, sem íslensk stjórnsmál hafa flotið í lengstum. Yfirdómendurnir hafa ekki fremur en aðrir, sem hér hafa látið almenningismál til sín taka, komist hjá því að verða óvildarmenn ýmsra andstæðinga sinna. Þegar svo er komið, þá er ekki við því að búast, að menn beri alment traust til þeirra, að þeir séu færir um að líta óhlutdrægt á málavöxtu. Það er óhætt að fullyrða það, enda liggja til þess margar sannanir, að stjórnsmálaflokkarnir íslensku hafa á víxl brugðið yfirdóminum um ranglæti og hlutdrægni.

Meðan meiri hluti dómenda í yfirdóminum var andstæður Heimastjórnarmönnum í stjórnsmálaskoðunum, kvað jafnan við úr þeirri átt, að yfirdómurinn væri þá hlutdrægur þeim í óhag. Það þarf ekki annað en að benda á Þjóðólf frá þeim árum, sem þá var undir forustu hr. Hannesar Þorsteinssonar, og blaðið »Reykjavík«, er Jón Ólafsson stýrði þá. Úr þessum áttum fékk yfirdómurinn einatt að heyra það, að ekki væri honum sem bezt trúandi. Hér skal ekki um það sagt, hvort slíkar aðdróttanir hafi verið á rökum byggðar. En þetta sýnir þó glögt, að yfirdómurinn hefir þá ekki notið þess trausts, sem hann hefði þurft að hafa. Og alt stafaði þetta af stjórnsmálavafstri því, sem meiri hluti yfirdómendanna

átti í um þessar mundir og á enn í að nokkru. Ennfremur má geta þess, að illa stóðust sumir dómar landsyfirrættarins próf fyrir hæstarétti, eins og kunnugt er.

Og síðan meiri hluti yfirdómsins komst í ónáð hins flokksins, Sjálfstæðisflokksins, hefir oft kveðið þaðan við líkan tón og áður heyrðist úr hinni áttinni. Er þetta mönnum í svo fernsku minni, að óþarfi er að fjölyrða um það. En alt þetta nægir til að sýna það, hversu óþolandi það er, að æðstu dómendurnir hér á landi séu að fást við stjórnmal og flokksþras.

En þótt nú slept sé hnekki þeim, sem yfirdómurinn hefir beðið af stjórnmalavafstri yfirdómendanna og framferði dómstjórans (Kr. J.), þá er margt annað, sem valdið hefir því, að yfirdómurinn hefir jafnan notið lítils trausts. Það eru sjálfir dómar hans og úrskurðir í alveg *ópólitískum málum*. Í dómum þessa dómstóls kennir oft helzt til mikils festuleysis. Þeir fara einatt beint í bág hver við annan, og það þótt meiri hluti dómendanna hafi verið hinn sami. — Hér skulu nefnd nokkur dæmi:

Árið 1906 telur yfirdómur mann milli 18 og 20 ára ekki bundinn við verksamning, sem hann hafði gert án meðráðamanns, um húsbyggingu, með því að maðurinn væri ekki löghæfur til að binda sig með slíkum samningi, og dæmir yfirrétturinn manninum því bætur eftir óvilhallra manna

mati fyrir þann halla, sem hann kynni að hafa beðið af verkinu (Dómasafn landsyfírréttarins VII. bindi, bls. 410). En árið 1908 kveður landsyfírrétturinn upp dóm í öldungis samskonar máli, *en niðurstaðan er allveg þveröfug við fyrra dóminn*. Og dæmdu þó tveir hinir sömu dómenda (Kr. J. og J. J.) báða dómanna (Dómasafn VIII, 78). Það er ekki gott að vita, að hvaða niðurstöðu landsyfírdómurinn kemst næst, ef samskonar mál skyldi enn bera undir hann, og ef þeir herrar Kr. J. og J. J. dæma.

Eitt dæmi er þetta:

Bóndi einn í Strandasýslu á í landamerkjamáli við nágranna sinn. Dómur er skipaður, ruddur og merki gengin, dómur settur og atkvæði greidd. Meiri hlutinn, 3 atkvæði, dæma bónda hið umþrætta land. Sýslumaður og annar til eru á annari skoðun. Sýslumaður neitar að bóka dóminn, og dregur það ár frá ári. Loks leiðist bónda þófið og stefnir sýslumanni, lögum samkvæmt, til yfírdóms fyrir réttarneitun. Til sönnunar leggur hann fram í dóminum vottorð greindra þriggja manna um, að það sé rétt, er hann segi, hvað gerst hafi í landamerkjadóminum. Málflutningsmaður sýslumanns neitar sönnunargildi vottorðanna vegna þess að þau séu óstaðfest fyrir rétti. Málflutningsmaður bónda biður þá um frest til að bæta úr þessu, fá vottorðin staðfest. En yfírdómurinn *neitar* um frest

þenna, vegna þess, að »eigi verði séð af skjölum þeim, sem fram eru lögð fyrir yfirdóminum, að áminst vottorð, þó að þau væru staðfest fyrir rétti, geti ráðið neinu um úrslit þessa máls« (Dómas. VIII, 188).

Því næst féll svo dómur í máli þessu, og var sýslumaður þar algerlega sýknaður. Í ástæðum dómsins segir m. a., að *ósannað* sé, að umsægnir eða álit greindra þriggja dómenda hafi komið fram í merkjadóminum (Dómas. VIII, 232). En hvers vegna var það ósannað? Af því að yfirdómurinn *bannaði* með frestneitun sinni að sanna þetta!

Dómurinn er að vísu byggður einnig á öðrum ástæðum. En það eru ástæður, sem sannanlegt er um, án tillits til réttmætis þeirra, að eigi vóru fram komnar, þá er neitað var um frestinn. Þá var þetta hið eina fram komna, sem ráðið gat nokkru um úrslit málsins; en yfirdómurinn leyfir ekki að það sé sannað, og telur þá að það geti engin áhrif haft á úrslitin — og byggir þó að lokum dóminn í málinu meðal annars á því, að *þetta* sé »ósannað«!

Hafi bóndi orðið fyrir réttarsynjun hjá sýslumanni, þá sætir hann ekki betri meðferð í landsyfirdóminum.

En hvernig stendur á því, að æðsti dómstóllinn í landinu skuli fara þannig að ráði sínu? Því er ekki auðvelt að svara. Menn geta þó ekki gert ráð fyrir, að þessu stýri

fávizka í dómarastörfum, né heldur ótilhlýðileg hlutdrægni eða tilraun til þess að skjóta skildi yfir brotlegt yfirvald með því að niðast á rétti almúgamanns. —

Yfirdómendum virðist hafa verið ákaflega umhugað um að vikja sem allra sjaldnast sæti. T. d. hefir hr. Kr. J. ekki talið sig þurfa að vikja úr dómarasæti í máli úr Þingeyjarsýslu, opinberu lögreglumáli, er Steingrímur bróðir hans hafði farið með sem alment einkamál — og var slíkt ekki smáræðis þingsafglöpun — og því spurning um bæði að sekta undirdómarann og dæma hann til skaðabótagreiðslu og málskostnaðar fyrir afgangi. Allstaðar annarsstaðar en á Íslandi í hinum konunglega íslenska landsyfirdómi mundi hafa þótt mesta óhæfa, að yfirdómari dæmdi þannig mál bróður síns.

Ekki klýjar yfirdóminn heldur við því, þótt málflutningsmenn við þann dóm séu skildir eða venzlaðir dómendum. Það er t. d. hylst til þess að setja mann þar dómara um lengri tíma, sem er náskyldur þeim málflutningsmanninum, sem flest flytur mál fyrir yfirdómi. Og eins og yfirdómurinn hafi nokkuð við þetta að athuga, síður en svo. Sjálfur dómstjórinn, núverandi ráðherra er ekki viðkvæmari en svo fyrir hönd dómsins og réttarmeðvitundar landsmanna, að hann skipar manninn. Menn vita ósköp vel, að það þýðir ekkert að fara fram á

það, að dómendur í yfirdómi viki sæti sakir venzla við málflutningsmenn, því að yfirdómurinn hefir einu sinni neitað kröfu um, að dómstjóri viki sæti fyrir það, að *sonur* hans hafði flutt málið.

Slík dæmi mætti rekja mýmörg, þótt nú verði að nema staðar.

Niðurlagsorð.

Þegar nú þannig hefir verið sýnt og sannað, hvernig ástatt er, ekki að eins um dómarann Kr. J., heldur og, í sambandi við hann, um landsyfirdóminn, verður sjálfsagt mörgum fyrir að spyrja, hvernig skuli þá með farið og hvað gera eigi til þess, að þessi dómstóll, sem æðstur er innanlands, geti notið þeirrar virðingar hjá alþjóð manna og álits fyrir störf sín, að viðsæmandi sé. Hér er ekki rúm til að svara þeirri spurningu líl hlítar; að eins skal bent á, að tvö frumatriði eru þegar sjálfsögð, sem gera myndu það að verkum, að nokkurn veginn fullnægjandi trygging fengist fyrir því, að álit dómstólsins rýrnaði ekki frá því, sem nú er, en allar líkur væri einmitt til þess, að störf hans yrðu á allan hátt betur rækt og sómasamlegar.

Þessi atriði, sem framkvæma má svo að segja í fljótu bragði og án þess að gerbreying nokkra þurfi til á dómaskipun landsins, eru þau:

1. að Kristján Jónsson komist ekki aftur í landsyfirdóminn, og
 2. að þess sé gætt um dómarana í þeim æðsta dómi innanlands, að þeir séu ávalt *fastir*, nema annað sé óhjákvæmilegt, og þeim verði *lögbannað* að fást við önnur störf opinber almenns efnis, svo sem að sitja á þingi eða í bæjarstjórn o. s. frv., en helgi sig dómarastörfunum einum.
-

